

LUND UNIVERSITY

Derrida och tolkningsrationalitet

Ranta, Michael

Published in:
Filosofisk tidskrift

1993

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Ranta, M. (1993). Derrida och tolkningsrationalitet. *Filosofisk tidskrift*, 14(3), 3-24.
<https://docs.google.com/fileview?id=0B9XMYDSzx5OaMDJiZTdhdhZTMtZDA3ZC00YWY3LTk4OWItNzU4OGM5NWRhNGMz&hl=en&authkey=CMGU0-AP>

Total number of authors:

1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Derrida och tolkningsrationalitet

1. Inledning

I humanvetenskapliga och kulturkritiska sammanhang utgör tolkningen av olika slags artefakter en central verksamhet. Produktionen av tolkningar – och kontinuerliga revisioner av dessa – är enorm. Deras syfte verkar inte uteslutande vara att inhämta och förmedla kunskap om det som påstås vara undersökningsföremålets innehåll, utan även att möjliggöra klassificeringar och normativa ställningstaganden. Åtskilliga kategori – eller genreindelningar tycks till stor del vara baserade på kulturartefaktens semantiska aspekter¹. Vidare fälls värdeomdömen beroende på huruvida (relevant, originell, sann, uppriktig m fl) information om t ex samhället, livet, producenten, kommunikationsbetingelser erhålles. Detta görs antingen explicit eller åtminstone implicit i och med att en selektion av beaktansvärda objekt är oundviklig. Rent formalistiska undersökningar är i stort sett obefintliga, om ens möjliga.

Är nu tolkningar – och följaktligen även deskriptiva och normativa ståndpunkter som förutsätts av dem – rationellt motiverbara? Annorlunda uttryckt: kan de med fog anses vara sanna eller på annat sätt rimliga? Det faktum att tolkningars giltighet i praktiken inte

1 Beteckningar som "fornkristen konst", "socialrealism", "stilleben", "expressionism", "deckare", "kärleksroman" eller "programmusik" (t ex Debussys "La mer") är några exempel på semantiskt betingade kategoriindelningar. Även formella eller stilistiska egenskaper – som självfallet kan utgöra relevanta klassificeringskriterier – kan förtänt ha semantisk status (se t ex Nelson Goodman, *The Languages of Art*, Indianapolis, 1976, där detta hävdas).

tycks vara irreversibel, utan tvärtom utsätts för kritik och kontinuerliga modifieringar kan onekligen föranleda en skeptisk hållning. Men även teoretiska skäl kan bidra till att ifrågasätta föreställningen om tolkningsrationalitet. I Sverige har på senare år i synnerhet poststrukturalistiska tankegångar – mest pregnant formulerade i Jaques Derridas skrifter² – anförts som stöd för en "meningsnihilistisk" ståndpunkt. Få filosofiska skolor har faktiskt under 80-talet rönt lika stor massmedial och akademisk uppmärksamhet i Sverige som den sk "dekonstruktionen".

Poststrukturalistisk meningsteori och dess tänkbara legitimering av en kriterielös frihet på tolkningens område har inte enbart välkomnats av inflytelserika konst- och litteraturkritiker³, utan även okritiskt anammats eller åtminstone bemötts med välvillig respekt av åtskilliga kulturvetare. Onekligen främjas därmed en väsentlig förutsättning för den akademiska industrins tillväxt och dess deltagares karriärer, nämligen en ständig produktion av nya tolkningar. Å andra sidan underminerar uppfattningen att tolkningar ej är kritiserbara – åtminstone inte i kognitivt avseende – humanvetenskapens anspråk på att inneha en privilegierad status som effektiv kunskapsinhämtande verksamhet. Om tolkningar tillåts vara associations- och preferensbaserade har traditionella vetenskapsideal som objektivitet och sanningssträvan inte ens ett paradigmrelaterat berättigande. I det följande avser jag att redogöra för och granska Derridas meningsteoretiska position. Den ståndpunkt jag kommer att argumentera för är att dennes i många avseenden problematiska utläggningar knappast gör ett avståndstagande ifrån ett rationalitetsideal beträffande tolkningar befogat.

2 Det – för denna artikels frågeställning relevanta - urval av dessa som jag i det följande kommer att ta ställning till är uppförda i litteraturförteckningen. Jag har uteslutande tagit del av engelska översättningar.

3 En av Derrida imponerad litteraturkritiker är t ex Horace Engdahl (se bl a Dagens Nyheter, 8.12.1986 samt 16.2.1987) vars programförklaring (Dagens Nyheter, 20.10.1988) mynnar ut i följande formulering: "Det finns ingen rättvis kritik. Ingen bevisning är möjlig på ... tolkningens område och alltså inga domstolsutslag ... Analysen av en bok får inte uppfattas som en beskrivning av ett objekt ... Den 'riktiga' läsningen är ett fabeldjur ... Kritikern måste komma texten till mötes i egen person. Vad som händer sedan finns det inga regler för ..."

2. Derridas utgångspunkter

Vad menas med mening? Få frågeställningar har – av olika skäl – präglats 1900-talets filosofi i samma utsträckning som just denna. Riktningar som den analytiska filosofin, hermeneutiken, semiotiken, strukturalismen och inte minst neostrukturalismen har mer eller mindre framgångsrikt sökt redogöra för språkliga (och andra) teckens essentiella och/eller funktionella egenskaper, deras relation till världen samt deras betydelse för vår verklighetsuppfattning.

Traditionellt har ända sen Platon en i viss mån substansdualistisk syn på språket varit förhärskande: språkliga tecken består utav ett materiellt uttryck och ett oberoende innehåll. Ord och/eller satser har ett innehåll i och med att de hänvisar eller refererar till t ex ting, former, tankar, propositioner eller sakförhållanden. Även moderna språkfilosofer som tex Frege, Carnap, Russell och den tidige Wittgenstein har betraktat (syntetiska) språkyttringar som meningsfulla i kraft av deras förmåga att representera omedelbara observationer. Denna syn på språkets väsen har emellertid sedan länge problematiserats (i likhet med uppfattningen att språket skulle ha något väsen). Redan den senare Wittgenstein utvecklar idén⁴, att språklig mening ej är ett exakt fixerbart "objekt" el dyl, utan snarare utgörs av förmågan att förstå språkliga uttryck. Förståelse i sin tur är i grund och botten färdigheten att handla eller reagera på ett adekvat (dvs samhälleligt accepterat och regelstyrt sätt), när man konfronteras med olika slags användningar av språket.

Quine är likaledes en inflytelserik filosof som ifrågasätter en substansdualistisk språkuppfattning⁵. Enligt honom har enstaka påståenden och teorier varken mening eller sanningsvärde oberoende av andra påståenden. Snarare bör en total, icke-statisk världsuppfattning tillskrivas ett empiriskt innehåll. Denna världsbild består av totaliteten av försanthållna påståenden samt deras (försanthållna) inbördes logiska relationer. Dess innehåll är principiellt emellertid alltid reviderbart. Inom vetenskapsteorin har sedan flera decennier idén om teori- och språkberoende iakttagelser häftigt omdebatterats och successivt förkastats, bl a på grund av de argument som har framförts

4 Bl a i *Philosophical Investigations*, Oxford, 1958, §§ 143–242.

5 Se tex W V Quine, *From a Logical Point of View*, Cambridge (USA), 1953 och *Word and Object*, Cambridge (USA), 1960.

av Popper och Kuhn⁶. Observationer tycks oundvikligen ske utifrån teoretiska grundantaganden och ett givet begreppssystem. Dessa styr selektionen av de för en bestämd problemställning beaktansvärda fakta samt tolkningen av dessa.

Även Derrida tar avstånd ifrån förståelsen att mening skulle vara baserad på en utomspråklig verklighet eller att denna skulle vara tillgänglig utan ett språk. Tidpunkten för detta avståndstagande, dess utgångspunkter samt förfaringssättet är emellertid anmärkningsvärda. När Derrida börjar offentliggöra sin språk teori i "De la Grammatologie", "La voix et le phénomène" och "L'écriture et la différence" år 1967 med att kritisera den västerländska filosofins "logocentrism"⁷ resp dess tro på ett "transcendentalt betecknat" – dvs det jag har kallat för en substansdualistisk meningsteori – gör han ett minst sagt anakronistiskt intryck. De filosofer som ovan har nämnts utgör endast ett fåtal deltagare i den debatt som har pågått under flera decennier före 1967 och vars resultat är att traditionella meningsteorier har förkastats eller åtminstone modifierats. Derrida antyder – enligt min kännedom – inte någonstans att han är insatt i eller medveten om denna debatt. Ett undantag utgör dock den diskussion han har fört med talaksteoretikern John Searle som jag kommer att redogöra för lite senare i denna artikel. I stället utvecklar Derrida sina tankegångar huvudsakligen med utgångspunkt i Husserls "Logische Untersuchungen" (1913) samt Saussures "Cours de linguistique générale" (1916).

a) *Husserl*. Edmund Husserls teser har relativt sällan ägnats någon större uppmärksamhet i språkfilosofiska sammanhang, och ett avståndstagande ifrån dennes föga övertygande syn på språklig kommunikation borde varken idag eller i slutet av 60-talet bedömts vara speciellt uppseendeväckande. Husserl skiljer mellan två typer av

6 Se t ex Karl Popper, *The Logic of Scientific Discovery*, London, 1959 samt *Conjectures and Refutations*, London, 1963 och Thomas Kuhn, *The Structure of Scientific Revolutions*, Chicago, 1962.

7 Härmed avses antagandet att språkliga teckens mening skulle bestå utav deras (utomspråkliga) referens (se Derrida, 1974, sid 49). Derrida preciserar dock aldrig denna eller andra av honom kreerade termer exakt. Med "logocentrism" menas även den traditionella uppfattningen att skriftspråket skulle vara sekundärt i förhållande till talet (som Derrida ibland kallar för "fonocentrism") (ibid, sid 3).

tecken, nämligen indikationer ("Anzeichen") och uttryck ("Ausdruck"). Indikationer utgörs av alla tänkbara tecken, inte enbart språkliga, som p g a logiska, kausala, ikoniska eller rent konventionella samband hos en mottagare framkallar en – psykiskt, associativt betingad – tro på ett objekts eller ett sakförhållandes existens. Detta sker p g a indikationens existens. Ett uttryck däremot – t ex ett språkligt tecken – re-presenterar, dvs refererar till ett objekt och har en mening ("Bedeutung"). Denna mening är på sätt och vis jämförbar med Freges "Sinn", dock är det ej fråga om det sätt på vilket ett ting uppenbarar eller visar upp sig. I stället avses snarare det (ideala) sätt på vilket medvetandet riktas mot ett ting⁸. Ett uttryck behöver inte nödvändigtvis vara reellt, utan kan även vara en tanke och därmed enligt Husserl snarare föreställningen om ett tecken. När ett uttryck används i kommunikativt syfte (och då måste ha en fysisk existens) fungerar det även som indikation för sändarens meningsgivande inre upplevelser – "tankar" – och dennes kommunikativa intentioner. Förutsättningen för ett intersubjektivt språkbruk är således ett subjektivt och privat "menande" som först genom den konkreta kommunikationshandlingen sammanbinds med indikationen. Ett (inre) uttryck blir alltså ut-tryckt.

Idén om ett "privatspråk" har under flera decennier utsatts för tungt vägande kritik, inte minst av Wittgenstein⁹. När Derrida i "La voix et le phénomène" söker visa att Husserls idé om en ren mening, obefläckad av yttervärldens faktiska språkbruk är ytterst problematisk, och att uttryck och indikation ömsesidigt förutsätter varann, så kan denna insikt nog knappast anses vara häpnadsväckande¹⁰.

8 Denna åsikt reviderar Husserl emellerid i *Ideen zu einer reinen Phänomenologie und phänomenologischen Philosophie I*, Den Haag, 1913, § 131 och närmar sig där Freges "Sinn".

9 Se t ex Wittgenstein, *ibid*, §§ 243-363.

10 Se apropå bristen på originalitet hos Derrida även fotnot 19. Newton Garver påpekar i förordet till den engelska översättningen ("Speech and Phenomena") att en rad likheter mellan Derridas och den sene Wittgensteins tankegångar tycks föreligga. Se sid xix-xxix. Även Manfred Frank ser vissa överensstämmelser mellan dessa. Se sid 279-287. Olikheter anförs däremot av Shusterman och Fischer. Enligt Shusterman har Derrida inte lyckats befria sig ifrån den traditionella föreställningen att mening skulle vara något slags objekt. Se sid 404 f.

Mera beaktansvärt verkar däremot det faktum vara att kritiken av Husserls meningsteori (och de konsekvenser detta medför för hela det fenomenologiska projektet) sker utifrån dennes egna premisser: genom att visa dolda "metafysiska" grundantaganden, ogenomtänkt förutsatta värdeladdade oppositioner och implicita kontradiktioner skall dessa upplösas, "dekonstrueras". Eftersom en neutral och förutsättningslös position utifrån vilken en text eller en filosofisk ståndpunkt (resp tradition) kan analyseras inte är möjlig, bör och måste enligt Derrida en genuin kritik ske inifrån själva undersökningsobjektet i förhoppningen att därmed implicita eller explicita problem försvinner. Dekonstruktionen betraktad som filosofisk metod kan således tyckas uppvisa likheter med Wittgensteins syn på genuin filosofi som en slags terapeutisk verksamhet. Därmed är det långtifrån säkert att Derrida söker formulera en teori eller framlägger teser. Jag skall återkomma till detta.

Derrida hävdar nu med utgångspunkt i Husserls resonemang att ett tecken nödvändigtvis måste ha en temporal aspekt. Ett tecken förutsätter upprepbarhet¹¹, dvs varje teckenförekomst bör (hypotetiskt) kunna identifieras som tillhörande en viss teckentyp för att kunna uppfattas som förekomsten av densamma. Även Husserl intar en liknande ståndpunkt: ett uttrycks mening är "idealt" i det avseendet att medvetandet vid varje tillfälle upplever den på samma vis. Icke desto mindre anser han varje meningsupplevelse förankrad i ett nu, oberoende av förflutna eller framtida upplevelser. Detta strider emellertid mot hans egen analys av medvetandets tidsuppfattning enligt vilken varje upplevelse av ett nu implicerar andra tidsfaser. Av denna anledning förkastar Derrida idén om förekomsten av punktuellt närvarande betydelser. Teckens upprepbarhet implicerar såväl förflutna som framtida (varierande) teckenbruk. Vidare är ett tecken inte

11 Även denna insikt är på intet vis originell. Se tex Carlshamre, sid 84 (min övers): "Ett tecken måste kunna förekomma mer än en gång och vara igenkännbart som samma tecken under olika omständigheter. Såvitt jag kan se ger Derrida inga argument för denna åsikt, men om en tillräckligt svag tolkning förutsätts, skulle nog få filosofer bestrida detta ... Enligt den mindre kontroversiella, kanske t o m triviala tolkningen sägs enbart att distinktionen mellan teckentyp och teckenindivid måste kunna appliceras på alla tecken." Ungefär samma sak kan uttryckas på följande vis: tecken är essentiellt konventionella.

meningsfullt i sig, utan mening konstitueras som resultat av ett system av semantiska skillnader, av indirekta hänvisningar till och avgränsningar från andra tecken. Detta förblir emellertid enligt Derrida obegripligt¹² om en distinktion mellan mening och indikation bibehålles. Endast med hjälp av tecken qua materiella eller principiellt materialiserbara företeelser är den temporala och – om man så vill – ”spatiala” differentiering av semantiska element som han kallar för ”différance” möjlig. I boken ”Positions” uttrycker han sig med avseende på Husserls meningsteori – som han följande anser vara symtomatisk för den västerländska filosofin med dess tro på ”närvarons metafysik” – på följande vis¹³:

Detta skikt av ren mening eller ett rent betecknat refererar, explicit hos Husserl och implicit i semiotisk praxis, till ett skikt av förespråklig ... mening vars närvaro skulle vara begriplig utanför och före *différencens* verk, utanför och före betecknandets process. Det sistnämnda skulle enbart föra mening till ljuset, transportera den ... Det skulle kunna visas att metafysiken alltid har bestått utav en strävan att rycka upp mening med rötterna, i vilken som helst uppenbarelse, ifrån *différance*; ... Språket beskrivs som uttryckande – utstötandet av en insidas intimitet –, och vi kommer tillbaka till alla de svårigheter och förutsättningar vi just talade om i samband med Saussure.

b) *Saussure*. Ferdinand de Saussures ”Cours de linguistique général” utgör – som redan har nämnts – en annan central inspirationskälla för Derrida. Saussure skiljer mellan två aspekter som teoretiskt kan till-

12 Se dock Carlshamre, sid 93 (min övers): ”Att använda sig av ord i en tyst monolog måste innebära att använda dem *som* de ord de är, på samma vis som när man talar högt. Det är emellertid inte så uppenbart att detta faktum utgör ett hot mot Husserls försök att isolera ett skikt av ’rena’ uttryck. Icke desto mindre verkar Derrida inte enbart anta att han har visat att inga rena indikationer finns i språket, utan att det inte heller finns rena uttryck.” Se vidare sid 94 (min övers): ”... Det finns inget säkert kriterium med vilket man skulle kunna skilja ett yttre språk ifrån ett inre språk ...” (Derrida 1973, sid 56, min anm). Enligt min uppfattning överskattar Derrida sin prestation på denna punkt. Såvitt jag kan se innebär inget av det som har sagts om upprepning och självrepresentation något som skulle bringa Husserl ur fattningen.”

13 Se Derrida 1981, sid 31 f (min övers).

skrivs ett språkligt tecken, nämligen dess uttryck – ”signifiant” – och dess innehåll – ”signifié” – (som ej bör uppfattas som dess referens, utan snarare som någon slags mental entitet). I praktiken är dessa två teckenaspekter oskiljaktiga. Vidare har ett tecken ett ”värde” i kraft av att det ingår i ett nätverk av differentiella relationer till andra tecken – dvs ett system av binära oppositioner – som konstituerar såväl tecknets uttryck som dess innehåll. Derridas granskning av Saussures teckenteori – bl a i ”De la Grammatologie” – leder till att distinktionen mellan ”signifié” och ”värde” förkastas: betydelse är just resultatet av det system av skillnader som ovan har nämnts. Vidare tar han avstånd från Saussures ”fonocentrism”. Därmed åsyftas dennes syn på språkliga tecken som i första hand fonetiska, dvs att skriftecken är sekundära i det avseendet att de enbart har funktionen att representera ljudtecken.

Derrida hävdar däremot att skrift och tal är ömsesidigt beroende av varandra och egentligen bottnar i en mer fundamental ”urskrift” (”*arche-écriture*”). Denna utgör i enlighet med ”*différance*”-principen ett dynamiskt system av skillnader (och manifesteras i tal och skrift). Medvetandet, tänkandet och varseblivningen är ett resultat av detta system – i själva verket finns det ingen möjlighet att tränga igenom till världen-i-sig eller ett ”transcendentalt betecknat”. Tecken har ingen referens, utan det som upplevs som en sådan är enbart ett ytterligare tecken¹⁴. En sådan ståndpunkt leder då till en form av kognitiv relativism i och med att varje tecken antas befinna sig i en arbiträr relation till det som betecknas (och till världen-i-sig). Om språkets förhållande till världen är godtyckligt, och om språket dessutom ständigt förändras, måste föreställningen om absolut kunskap eller sanning avfärdas. Till och med ett paradigmrelaterat sanningsbegrepp verkar vara yttest problematiskt.

Låt oss alltså fasthålla att inget tecken kan vara närvarande och identifierbart i sig, utan måste ta en omväg över alla andra tecken för

14 Se t e x t Derrida 1974, sid 158 f (min övers): ”*Det finns ingenting utanför texten ... Vad vi har försökt visa ... är att i det man kallar det verkliga livet av dessa 'kött och blod' - existenser, ... så har aldrig något annat funnits än skriften; det har aldrig funnits något annat än supplement, ersättande beteckningar som endast visar sig i en kedja av differanta referenser ...*” - Se även Derrida 1974, sid 19 f.

att konstitueras. Till skillnad ifrån Saussure hävdar Derrida däremot att detta system inte vid någon tidpunkt är avslutat eller statiskt: tvärtom implicerar ett teckens upprepbarhet dess temporalitet och därmed dess semantiska okontrollerbarhet. Som redan ovan har nämnts måste ett tecken nödvändigtvis kunna brukas vid fler tillfällen. Dessa bruk kan emellertid variera, och på grund av de meningsskiftningar som kan uppstå i ett system av tecken som ömsesidigt betingar varandra bör språket betraktas som ett kontinuerligt "spel av skillnader"¹⁵. Språklig mening kan aldrig fastställas i absolut bemärkelse:

Allting blir möjligt gentemot språkpolisen; till exempel 'litteraturer' eller 'revolutioner' som ännu inte har någon förebild.¹⁶

c) *Austin/Searle*. Detta citat härstammar ifrån en diskussion med talaktsteoretikern John Searle och har ibland anförts för att understryka den "meningsnihilism" som Derridas position förefaller leda till¹⁷. Denna diskussion utgör enligt min kännedom det enda exemplet på att Derrida deltar i och beaktar (en bråkdel av) den internationella debatt som i decennier har förts av analytiska filosofer kring meningsproblematiken. I samband med en kritisk granskning av Austins talaktsteori återupptar Derrida här tesen om meningars obestämbarhet genom att bl a hänvisa till de svårigheter som uppstår om en klassificering – och därmed meningsidentifiering – av talakter (i t ex löften, befallningar, påståenden osv) avses. Derrida hävdar i likhet med Searle att varje talakt förutsätter konventionalitet, dvs upprepbarhet. I och med att dessa kan upprepas i olika kontexter (språkliga sådana eller konkreta situationer) varierar deras innebörd. Medan Searle utgår ifrån att – tillräckligt fullständiga – beskrivningar av "normala" yttrandekontexter är möjliga och att upprepade talakter måste kunna vara meningsbeständiga, förnekas detta av Derrida. Enligt honom är – inte ens i teoretiskt avseende – uttömmande kontextspecifikationer realiserbara: det finns inga naturliga eller icke-godtyckliga gränser för vad som bör ingå som relevant i en kontextbeskrivning. Vidare implicerar ett yttrandes upprepbarhet (som Derrida jämför med citerbarhet) möjligheten till radikala

15 Se t ex Derrida 1981, sid 27 f.

16 Derrida, 1977 (b), sid 243 (min övers).

17 Se t ex Frank, sid 98 eller Carlshamre, sid 206.

meningsavvikelser. Dessa avvikelser (t ex ett löfte uttalat i en teaterpjäs) uppfattas av Searle och Austin som regelbrott eller "missbruk" och därmed som sekundära (eller "parasitära") i relation till normala (och "allvarligt menade") talakter. En sådan metodologiskt motiverad prioritering av standardsituationer (och över huvud taget distinktionen mellan normala och icke-normala talakter) bedöms av Derrida vara ohållbar: just p g a uppberedbarhetsvillkoret utgör möjligheten till avvikelser en "strukturell" betingelse som måste beaktas i en adekvat meningsteori¹⁸. Även Austins/Searles åberopande av en sändares intentioner för att avgränsa normala ifrån avvikande talakter avfärdas av Derrida. Enligt de förstnämnda sammanfaller dessa intentioner med och manifesteras i en talakt. De är således konventionella och uppberedbara, alltså inte privata. Derrida hävdar däremot att i och med intentioner lika litet som någonting annat utgör icke-språkliga entiteter är dessa i enlighet med *différance*principen ej i absolut bemärkelse fixer- eller identifierbara. Intentioner sammanfaller aldrig helt och hållet med ett yttrande eller tecken¹⁹. Det är inte bara möjligt, utan snarare oundvikligt att säga något som man inte (helt och hållet) menar. Vad som faktiskt sägs betingas dessutom av en i princip gränslös kontext. Följaktligen förblir ett yttrandes mening obestämbart.

18 Se Derrida, 1977 (b), sid 206.

19 Insikten att mening är oberoende av en talares mentala processer eller intentioner kan knappast kallas för uppseendeväckande eller ny, utan har redan formulerats av Wittgenstein i dennes argumentation mot möjligheten av ett privatspråk. Åtminstone sedan publiceringen av Monroe C Beardsleys/William K Wimsatts artikel "The Intentional Fallacy" från 1946 (omtryckt i bl a *The Verbal Icon: Studies in the Meaning of Poetry*, Lexington, 1954) har relevansen av en författares/sändares intentioner för texttolkningar ifrågasatts och debatterats i flera decennier. Derrida tycks vara helt omedveten om denna debatt.

Visserligen skulle man kunna hävda att hans resonemang sker mot bakgrund av en "fransk" eller "kontinental" tradition, men i och med att han åtskilliga gånger explicit riktar sin kritik mot den västerländska filosofin per se förefaller hans (till synes) bristfälliga kännedom om analytisk filosofi anmärkningsvärd. Dessutom är det svårt att se huruvida en filosofisk ståndpunkt skulle vara speciellt intressant enbart på grund av att den formuleras i en bestämd kultursfär – där den tidigare har lyst med sin frånvaro –, om samma eller en liknande position redan har förespråkats i en annan (tämligen likartad) kulturell miljö.

3. Meningskonstans

Låt oss återkomma till den inledande frågeställningen huruvida tolkningar kan tänkas vara rationellt motiverbara. Om de meningsteoretiska "tankegångar" som Derrida har gett "uttryck" för är korrekta, så verkar varje försök att tillskriva ett tecken, ett yttrande eller en text en bestämd innebörd (hur komplex och detaljrik tolkningen än må vara) utgöra en i allra högsta grad godtycklig angelägenhet. Således tycks en bedömning av en tolkning som rimlig, felaktig eller spekulativ vila på en illusorisk föreställning om meningars fixerbarhet: alla tolkningar verkar vara tillåtna.

Onekligen kan Derridas meningsteori tolkas på detta radikala vis – inte minst om den är hållbar. Därmed skulle emellertid den kontra-intuitiva konsekvensen uppstå, att inte bara permanenta meningsidentifieringar omöjliggörs, utan att punktuella meningsbestämningar inte ens kan genomföras i partikulära situationer. Detta strider utan tvekan mot vår upplevelse av vardagliga kommunikationssituationer²⁰. Derrida själv har för övrigt i diskussionen med Searle åtskilliga gånger hävdats att denne har missförstått honom eller tolkat hans utläggningar felaktigt²¹. Därmed underminerar han i praktiken radikalismen i den position han intar.

Faktum är att såväl upprepbarhetskravet som idén om ett system av differenser förutsätter en viss meningskonstans. Skillnader som inte kan identifieras som skillnader mellan bestämda, identifierbara tecken kan över huvud taget inte identifieras som differenser. Ordet "mening" skulle i ett system som uteslutande bestod utav skillnader

20 Jmf med Frank, sid 549 f.

21 Se Derrida, 1977 (b) (min övers): "Jag skall kortfattat visa att Sarl (dvs Searle, min anm) i och med att han ignorerar både den ena och den andra punkten i den text han påstår sig diskutera skapar en version av *Sec* (Derrida, 1977 <a>, min anm) för sig själv som lätt kan tämjäs, eftersom det likväl inte är fråga om något annat än Sarls egen autistiska återgivning" (sid 181). Ett annat exempel: "Dessutom tillskrivs följade argument *Sec*, inte mindre felaktigt:..." (sid 187). Onekligen verkar hela texten "Limited inc..." utgöra ett försök att rätta till Searles "felaktiga" tolkning av "Signature Event Context". Kanske bör (!) emellertid Derridas tillrättavisning av Searle uppfattas som ironisk. Icke desto mindre skulle det dock vara svårt att förstå varför han har gjort sig mödan att svara på Searle, om inte en korrigerings av dennes tolkning vore syftet.

förlora all begriplighet. Vidare blir – utgående ifrån Derridas egna premisser – själva termen "différance" obegriplig om inte ord som "identitet" och "närvaro" sätts i motsatsförhållande till denna term.

Följaktligen bör "différance" inte ses som total, utan som begränsad för att få Derridas meningsteori att framstå som plausibel. Derrida själv tycks vara medveten om de problem som frånvaron av all meningskonstans medför och hävdar att varje tecken kännetecknas av en minimal "rest", dvs en viss identitet som ett tecken måste bevara i det spel av skillnader som "différance" innebär. Det är inte i första hand fråga om det materiella teckenhöljets relativa beständighet, utan snarare avses härmed spår av en meningstillskrivande praxis eller tradition (dvs en kontinuitet i teckenbruket)²². Denna praxis är emellertid inte tidlös och ahistorisk, utan möjligheten till meningsskiftningar kvarstår av principiella eller "strukturella" skäl.

I och med att Derrida medger att en (minimal) meningskonstans föreligger har tesen om meningars obestämbarhet försvagats avsevärt. Dessutom är det långt ifrån klart, varför denna konstans skulle vara minimal. Även om språket i viss mån skulle befinna sig i en process av ständig förändring, så är denna förändring knappast så radikal som Derrida försöker göra sken av. Tvärtom sker den mot bakgrund av en massiv och robust meningsstabilitet som gör varje försök att tolka t ex Platons dialoger som matrecept fullständigt absurt. Medan strukturalister som Saussure kan kritiserats för att deras teorier ej kan ge en tillfredsställande förklaring för språkliga förändringar, så drabbas Derridas meningsteori av den motsatta invändningen, nämligen att språklig stabilitet knappast beaktas och förblir gåtfull.

Enligt Derrida kan tolkningar p g a "différance"-principen ej vara sanna i absolut bemärkelse. I stället bör mening uppfattas som den tidsbegränsade förståelseeffekt som uppstår i en partikulär tolknings-situation. Tolkningen i sin tur – och för övrigt all varseblivning – kan inte vara helt godtycklig eftersom tolkaren själv är en språklig varelse. Icke desto mindre är det ytterst oklart hur en skiljelinje kan dras mellan en intersubjektivt giltig förståelse och privata – om än språkligt betingade – associationer vid mötet med en text el dyl. Kontext-

22 Se t ex Derrida, 1977 (b), sid 187 ff. – "Resten tillhör inte det betecknande mer än det betecknade, 'teckentypen' mer än 'teckeninstansen', formen mer än innehållet" (sid 189, min övers).

situerade meningseffekter i Derridas tappning tycks ju vara beroende av tolkarens erfarenheter och ("différenta") beskaffenhet. Visserligen gör Derrida-exegeten Jonathan Culler gällande att mening på intet vis bör ses som helt beroende av t ex läsaren och hänvisar till följande citat av Derrida, där denne skiljer mellan två tolkningsstrategier:

Den ena strävar efter att dechiffrera, drömma om att dechiffrera en sanning eller ett ursprung som undflyr spelet och tecknets ordning ... Den andra som inte längre är riktad mot ursprunget bejakar spelet ... För egen del tror jag inte, fastän dessa två tolkningar (av tolkningsprocessen, min anm) nödvändigtvis betonar skillnaden dem emellan och skärper deras oreducerbarhet, att det idag är frågan om att *välja* – för det första eftersom vi här befinner oss i en (... historicitetens) region där föreställningen om ett val är speciellt trivial; och för det andra eftersom vi först måste begripa denna oreducerbara skillnads gemensamma grund och *différance*.²³

Enligt Culler ställer dekonstruktionen inga tolkningsriktlinjer till förfogande. Dessutom hävdar han att "meningens spel är resultat av det som Derrida kallar för 'världens spel' i vilket den generella texten alltid frambringar ytterligare förbindelser, korrelationer och kontexter"²⁴ Kriterier för vad som bör anses vara relevanta kopplingar kan uppenbarligen inte anges. Skall valet förljaktligen överlåtas åt tolkarens tycke och smak?

Onekligen är Derridas resonemang förenligt med en "tolknings-subjektivistisk" ståndpunkt: tecken är oreducerbart polysemiska och en högsta instans som avgör vad som utgör korrekt förståelse är av strukturella skäl inte tänkbar. Är emellertid alla tecken eller texter lika mångtydiga? Rent intuitivt skulle man kunna tänka sig att formella språk inom matematiken och logiken är mera meningsbeständiga och mindre öppna för nya tolkningar än vardagliga språkbehandlingar – för att inte tala om konstföremål. En differentierad syn på olika typer av teckensystem förekommer dock inte hos Derrida som söker förklara all meningsproduktion med hänvisning till "différance"-principen och en fundamental (i ontologiskt och epistemo-

23 Culler, sid 131 f, (min övers).

24 Ibid, sid 134, (min övers).

logiskt avseende oklar) "urskrift". En meningsteori med så pass allomfattande förklaringsanspråk som Derridas borde åtminstone ansatsvis sträva efter att redogöra för varför gradskillnader av meningskonstans tycks föreligga hos olika teckentyper. Teorins genomgående nivellerings-tendens bidrar tveklöst till att ge den en prägel av ytlighet och att därmed göra den i ventenskapliga sammanhang otillräcklig.

4. Teori eller terapi?

Men spelar detta över huvud taget någon roll? Enligt Derrida är distinktionerna mellan logik och retorik, vetenskap och konst, bokstavligt och metaforiskt språk ohållbara i och med att idén om ett "transcendentalt betecknat" utgör en illusion. Vetenskapens och filosofins strävan att redogöra för vad som är fallet är enbart ett sätt att "skriva". Dessa genrer kan på intet vis anses vara privilegierade i kognitivt avseende jämfört med andra verksamheter. Verkligheten upptäcks inte, utan den skapas.

Richard Rorty – som intar en mycket välvillig attityd gentemot ovannämnda tankegångar – beskriver Derridas förfarande på följande vis:

Icke-kantianska filosofer som Heidegger eller Derrida ... löser inte enbart inga problem, de *har* inga argument eller teser²⁵. Han är inte intresserad av att få sin 'filosofi' att överensstämma med det sunda förnuftet. Han skriver ingen filosofi. Han redogör inte för någonting; han erbjuder inte en omfattande beskrivning av någonting. Han protesterar inte mot en filosofisk skolas *misstag*. Däremot protesterar han mot föreställningen att språkfilosofi, utförd 'realistiskt' som studiet av hur språket hakar sig fast vid världen, skulle vara mer än ytterligare en egendomlig liten genre ...²⁶

Finns det några skäl varför man borde ansluta sig till denna protest eller skall man bara tro att den är korrekt eller legitim? Men vad betyder ord som "korrekt" eller "legitim"? Kanske Derridas utläggningar inte kan värderas i enlighet med kriterier som "korrekthet" eller "inkorrekthet" i och med att ingenting påstås. Således vore det alltså inte fråga om en teori i sedvanlig bemärkelse, utan om texter

25 Rorty, sid 143, (min övers).

26 Ibid, sid 147 f (min övers).

som kan gillas eller ogillas, som skapar lustkänslor eller lidande, som bedöms vara vackra eller estetiskt otillfredsställande. Detta skulle förstås utesluta en rationell diskussion kring Derridas skrifter. En granskning i enlighet med etablerade akademiska rationalitetskriterier som t ex konsistens, enkelhet, korrekthet skulle kunna avfärdas som "metafysiskt tänkande": det finns ju bara litterära genrer, och ingen verksamhet kan göra anspråk på "sanningen"²⁷. Derridas "meningsåsikter" blir på så vis immunförklarade och erhåller en i det närmaste kvasi-religiös anstrykning. Dessa åsikter kan uppenbarligen endast värderas med avseende på deras "terapeutiska" eller andra effekter – men hur kan man som radikal kunskapsrelativist *veta* att vissa effekter uppstår eller har uppstått? Är en värdering över huvud taget möjlig? Eller kan man bara "känna" för eller emot Derrida?

Utan tvekan är det svårt att inse varför Derridas texter som påstås inte påstå borde tas på allvar i akademiska sammanhang – förutom kanske som litteraturhistoriska undersökningsobjekt. Minst lika svårt är det dock att undvika en tolkning enligt vilken faktiskt beaktansvärda argument och teser framhålls, t ex att tecken inte helt och hållet kan vara identiska eller närvarande i sig själva, att vissa etablerade dikotomier är ohållbara osv. Det är av denna anledning och på detta vis som Derrida har beaktats och diskuterats i olika sammanhang – även av anhängare som Culler eller Rorty. Derrida uttrycker sig i alla fall på ett sätt som gör denna tolkning rimlig när han explicit ger uttryck för argument och påståenden²⁸

Dekonstruktionen betraktad som filosofisk metod verkar för övrigt vara långtifrån väsensskild ifrån andra filosofers tillvägagångssätt: att tydliggöra dolda grundantaganden eller kontradiktioner utgör etablerad praxis. Avvikande kan däremot Derridas ytterst mångtydiga

27 Även här föreligger en uppenbar nivellerings-tendens hos Derrida i och med att han underlåter att analysera olika typer av t ex kognitiva, normativa/moraliska eller estetiska verksamheter och deras respektive målsättningar. Jmf för övrigt med Habermas, sid 240–246.

28 Se t ex Derrida, 1977 (b): "Men jag måste begränsa mig till arton argument" (sid 180, min övers) ("Signature Event Context")... förser Sarl (dvs Searle, min anm) med ett argument som ... (sid 187, min övers). "Sarl bekämpar ... ("Signature Event Context") med en argumentation som har lånats därifrån" (sid 191, min övers). Se även fonot 32. Se även Derrida, 1974, sid 29, där Derrida explicit nämner att han anför ett argument.

språkbruk förefalla som erbjuder ett enormt motstånd. Begrepp som "arche-écriture" eller "différance" (med flera!) ges inga explicita definitioner och förblir relativt dunkla. Spåklig polysemi kan faktiskt reduceras eller maximeras, och det sistnämnda exemplifieras på ett förträffligt sätt av Derridas texter. Utmärkande är vidare en associativ frihet som möjliggör alla tänkbara kopplingar: allting är ju i grund och botten en sammanhängande text²⁹.

Enligt det som ovan har sagts förefaller det inte helt orimligt att bedöma Derridas position och metod som vilken annan (språk-) filosofisk ståndpunkt som helst, och Derrida tycks ju tillskriva konsistens ett visst värde i och med att han kritiserar bl a Husserl med hänvisning till implicita motsägelser i dennes teori. Problemet med en så pass radikal kunskapsrealistisk ståndpunkt som Derridas är att den är självmotsägelsefull. När han bl a hävdar att tecken essentiellt är upprepbara verkar detta vara ett påstående som han anser vara sant. Om ingen absolut kunskap kan uppnås om världen-i-sig, och om vårt språk utgör en av dess beståndsdelar, hur kan då kunskap erhållas om språkets beskaffenhet? Hur kan vi *veta* att all kunskap är beroende av ett föränderligt system av språkliga skillnader utan referens? Vilken epistemologisk grund står Derrida på när han tar avstånd ifrån idén att det skulle finnas någon absolut sanning? Detta är allvarliga frågor, och att inta en överslättande attityd³⁰ bidrar knappast till att minska dessa frågor tyngd. Det faktum att Derrida har underlåtit att lösa de konsistensproblem som hans teser ger upphov till gör hans tankegångar i filosofiskt avseende otillfredsställande. En skeptisk hållning

29 Se t ex Carrier: "Derrida är alltid i stånd att fortsätta skriva eftersom han genomför godtyckliga kopplingar ... Derrida gör ingen distinktion mellan att diskutera det utlovade ämnet och att diskutera ett annat ämne ... Adami gjorde en *Study for a Drawing after Glas*, alltså nämner Derrida även Hegel och Genet ... Allting som Derrida kan tala om är kopplat till allting annat, inte p g a att - så som idealisterna tror - 'världen är ett' utan eftersom det inte finns någon text som inte kan kopplas till någon annan" (sid 222, min övers).

30 Se t ex Rossholm Lagerlöf: "Nu skall jag inte ta till den alltför lättvindiga vägen och påstå att vi står inför en tänkare som faller på eget grepp - dvs faller på paradoxen att man inte kan hävda sanning för sin teori heller, om man inte kan hävda sanningens möjlighet alls ... 'Derrida'-rastret formulerar villkor som gäller medvetandets och kunskapens ytterkanter - där satserna alltid slagit över i paradoxer" (sid 64).

implicerar av logiska skäl att vissa påståenden inte ifrågasätts – eller inte kan ifrågasättas³¹.

5. *Språket och världen*

Är det nu rimligt att anta att alla språkliga tecken saknar referens (i traditionell bemärkelse), att påståenden ej hänvisar till icke-språkliga sakförhållanden och att vår perception är helt och hållet språkligt determinerad? Finns det övertygande skäl för att *försanthålla* följande tes som Derrida ger uttryck för i "La Voix et le Phénomène"?³²

När vi gör gällande att *perception ej existerar* eller att det vi kallar för perception inte är ursprungligt, utan att allting på något vis 'börjar' med 'åter-givning' (ett påstående som endast kan hävdas genom att dessa två sistnämnda begrepp elimineras ...), och när vi i kärnan av det som är 'ursprungligt' återinför den skillnad som 'tecken' innefattar, ... så antyder vi härmed denna essäs primära intention – och dess yttersta omfång.³²

Även om vår perception till en viss grad kan vara betingad av språkliga förutsättningar, så innebär det inte nödvändigtvis att så alltid (eller helt och hållet) är fallet. Onerkligen tycks djur ha en mer eller mindre avancerad sinnlig differentieringsförmåga och vissa intellektuella färdigheter. Dessutom är det svårt att förstå hur över huvud taget språkinläring skulle vara möjlig utan en utomspråklig förmåga att se skillnader och likheter, att kunna skilja mellan belöningar och frånvaron av sådana m fl. Om all perception vore språkligt determinerad, så skulle vår varseblivning av objekt, tillstånd eller processer

31 Jmf t ex med Svensson som bl a redogör för Wittgensteins *Om visshet*: "Kort sagt visar Wittgensteins analys att det inom vårt språkspel endast finns utrymme för tvivel om det är logiskt-språkligt möjligt att erhålla evidens för eller emot ett påstående. Och endast när det finns utrymme för tvivel kan tvivel bli uttryckta eller förstådda. Den som försöker att tvivla när detta utrymme ej finns eftersträvar det omöjliga. Han visar en brist på språklig kompetens och kan vanligtvis bemötas med språklig träning" (sid 88, min övers). Vissa trosuppfattningar kan av logiska eller grammatiska skäl ej ifrågasättas. – Skepticismen eller kunskapsrelativismen utgör ett komplicerat problemområde som förtjänar en grundligare diskussion. Detta skulle dock överskrida ramen för denna artikel.

32 Derrida 1973, sid 45 f, fotnot 4, (min övers).

knappast ge upphov till problem. Vi skulle inte bli förbryllade av vissa iakttagelser. Men detta förekommer, t ex upptäckten av förut okända känguruer i Australien på 1700-talet³³.

Vissa ord som t ex "Sverige" eller "neostrukturalism" kan kanske endast förstås på grund av att de sätts i relation till andra begrepp och avgränsas ifrån dem. Antagandet däremot att språket i sin helhet utslutande består av skillnader utan reell koppling till en icke-språklig verklighet måste beläggas med tyngre argument än de som har framlagts av Derrida. Utifrån ett evolutionsteoretiskt perspektiv skulle man kunna hävda, att språket har haft ett visst överlevnadsvärde i och med att därmed möjligheten till prognoser och framgångsrika manipulationer av vår omvärld har maximerats. Vi talar och vi existerar, och således tycks en viss koppling mellan språk och värld föreligga. Men kan vi ha någon visshet om att evolutionsteorin är korrekt? Å andra sidan: vilka skäl har vi för att Derridas menings- och kunskaps-teoretiska antaganden bör försanthållas?

Språket verkar alltså till en viss grad ha konstituerats och begränsats beroende på hur en icke-språklig verklighet är beskaffad. Åtminstone förekommer i vardagliga och vetenskapliga sammanhang ett propositionellt språkbruk som leder till den djupt inrotade intuitionen att kommunikation beträffande icke-språkliga fakta är möjlig. Detta är dock enligt Derrida en illusion: i själva verket är det fråga om att *välja* ett visst förhållningssätt till språket – nämligen att använda det *som om* det hade en koppling till världen. Rorty beskriver detta val av språkbruk på följande vis:

... *Naturligtvis* kan språket lämpligtvis för många syften ses som ett system av föreställningar ... Allt man behöver göra för att *ndgon* av dessa ansatser blir nyttig och produktiv är att ta den nuvarande historiska periodens vokabulär ... för given och att arbeta inom den. När man väl är säkert etablerad inom detta språkspel blir frågor om vad som på ett korrekt sätt föreställer vad, hur vi vet att så är fallet och hur detta är möjligt utomordentligt meningsfulla och kommer att få användbara svar³⁴.

33 Detta exempel härstammar ur Scholes, sid 97 ff.

34 Rorty, sid 154 f (min övers). Ordet "useful" förekommer tre gånger i detta citat och har översatts med "lämpligtvis", "nyttigt" och "användbart".

Rortys pragmatiska ståndpunkt innebär dock inte att en paradigm-oberoende innebörd skulle kunna ges för "nyttig" eller "produktiv". Antagandet att t ex visa medel är mer eller mindre effektiva för att realisera givna målsättningar säger ingenting om "verkligheten". Dessutom skulle Derrida nog knappast medge att ett språkspels ramar minskar meningsbestämbarheten. Enigt Culler råder även inom ett språkspel osäkerhet:

En Derrida-anhängare torde instämma i att språkspelen spelas, men skulle kunna påpeka att man aldrig kan vara helt säker på vem som spelar, eller spelar 'seriöst', vilka regler som gäller eller vilket spel som spelas³⁵.

6. Hypotetisk visshet

Men vad är det för (o)säkerhet som avses? Det förefaller som om Derrida endast tillåter två extrema, motsatta synsätt: antingen kan absolut, oföränderlig kunskap om världen (däribland språkbrukets meningseffekter) uppnås – eller så kan ingen kunskap alls erhållas. Eftersom vår perception inte är totalt oberoende av språket, så kan vi aldrig få genuin kunskap om världen-i-sig. Eftersom vi inte kan erhålla fullständig information om språkliga teckens kontextuella villkor, så kan vi aldrig bestämma deras mening. Maximal säkerhet eller maximal osäkerhet – enbart dessa alternativ består.

Derridas i stor utsträckning oklara och mångtydiga framställnings-sätt tillåter otvivelaktigt denna tolkning. I så fall innebär hans position ett avståndstagande ifrån kunskaps- och vetenskapsteoretiska teorier som sedan flera decennier har ytterst få förespråkare. Föreställningen om absolut kunskap eller sanning har sedan länge ifrågasatts, men detta medför inte att "anything goes" eller att rationalitets-kriterier är godtyckliga. Kanske av logiska skäl inte alla propositionella trosuppfattningar kan betvivlas. Icke desto mindre tillskrivs i såväl filosofiska som i övriga vetenskapliga sammanhang ett påstående vanligtvis (mer eller mindre säker) hypotetisk status. Därmed utesluts inte den principiella möjligheten att ett försanthållet påstående av olika skäl är falsifierbart och eventuellt måste revideras. Absolut visshet kan kanske inte uppnås, men däremot visshet i rela-

tion till den evidens som står till förfogande. Detta gäller all vetenskaplig verksamhet – även humaniora.

Beskrivningar av objekt, tillstånd eller processer och generaliseringar kan visa sig vara felaktiga. Det är alltid möjligt att spekulera kring omständigheter som leder till en falsifiering av våra omdömen. På samma vis kan man inte med absolut säkerhet utesluta extrema kontextförändringar, radikalt avvikande kontextbeskrivningar eller ett oförutsebart bruk av språkliga eller andra tecken som medför att tolkningar måste revideras. Det är dock svårt att inse huruvida spekulationer kring ytterligheter skulle vara fruktbara. Och varför skulle dessa spekulationer berättiga en radikalt misstänksam hållning gentemot våra omdömen, däribland våra tolkningar?

Vårt bruk av språket är de facto långtifrån så oförutsebart och instabilt som Derrida tycks hävda. Vidare är det föga övertygande att med hänvisning till extrema "strukturella" möjligheter avfärda föreställningen om meningsidentifierbarhet. I enlighet med föreliggande evidens beträffande vårt språkbruk är det faktiskt befogat att tala om korrekta eller åtminstone icke-falsifierade tolkningar.

Ett intressant förslag har för övrigt lagts fram av Margolis enligt vilket en distinktion mellan "beskrivningar" och "tolkningar" förefaller fruktbar. Medan beskrivningar av texter, konstobjekt el dyl har ett sanningsvärde i och med att undersökningsföremålen i fråga antingen har eller inte har vissa egenskaper³⁶, så har tolkningar – som avser den i viss mån kreativa och innovativa aktiviteten att redogöra för en mindre uppenbar meningsnivå – snarare ett "plausibilitetsvärde". I likhet med naturvetenskapliga generaliseringar eller hypoteser som inte kan verifieras, utan snarare bedöms vara mer eller mindre plausibla, är även tolkningar i åtminstone det avseendet rationellt motiverbara att de bör vara förenliga med föreliggande diskriptiv evidens. Tolkningar förhåller sig alltså ungefär till beskrivningar som vetenskapliga teorier till fakta³⁷ och kan tillskrivas ett episte-

36 Margolis, sid 111.

37 Se även Føllesdal som hävdar att den hypotetiskt-deduktiva metoden inte enbart är tillämpbar inom naturvetenskaplig verksamhet, utan likaledes kan bidra till att förklara och tolka mänskliga handlingar, texter m fl. En metodologisk gränsdragning mellan naturvetenskap och humaniora bedömer han vara obefogad. Enligt Føllesdal bör de konsekvenser som kan härledas ifrån en tolkningshypotes vara förenliga med den evidens som undersöks-

miskt värde³⁸.

"Hamlet" har självfallet ingenting med kvantfysik att göra, och Derrida påstår inte att språkliga teckens mening skulle bestå utav deras referens. Thomas Manns roman "Bergtagen" skildrar bl a situationen på ett sjukhus i Alpema och inte på en söderhavsö. På denna rudimentära, deskriptiva nivå är en meningsidentifiering knappast kontroversiell. Som redan Wittgenstein har gett övertygande argument för är idén om ett privatspråk knappast begriplig. Beskrivningar som avviker ifrån ett intersubjektivt språkbruk är falska.

Texter och andra artefakter som t ex konstföremål kan naturligtvis ibland ge upphov till en rad lika övertygande tolkningsförslag (och i synnerhet estetiska objekt tycks ju vara ytterst mångtydiga) som dessutom kan vara logiskt oförenliga med varandra. Detta betyder emellertid inte att deras mening inte kan bestämmas, utan denna skulle kunna ses som en konjunktion av olika tolkningar – en möjlighet som Margolis för övrigt medger.

Tolkningar behöver lika litet som partikulära eller generella omdömen rörande världens beskaffenhet vara godtyckliga eller preferensbaserade. Derridas meningsskepticism är behäftad med en rad allvarliga brister som inte föranleder ett avståndstagande ifrån uppfattningen att tolkningar (eller beskrivningar) är rationellt motiver- eller kritiserbara.

föremålet ställer till förfogande. När konträra hypoteser med samma evidentiella stöd föreligger kan i likhet med naturvetenskaplig verksamhet t ex enkelhetskriteriet vara avgörande för valet av tolkningshypotes. Vissa texter kan emellertid på grund av deras mångtydighet ge upphov till flera, lika plausibla tolkningar.

38 Jag skall här inte diskutera huruvida en strikt gränsdragning mellan beskrivningar och tolkningar är möjlig och vilken mer exakt innebörd man skulle kunna ge "plausibilitetsvärde", utan hänvisar till Shusterman, sid 401 ff för en kritisk granskning av Margolis ståndpunkt.

Litteratur

- CARRIER, DAVID: Recension av "The Truth in Painting" (J Derrida), *The Journal of Philosophy*, Vol 85, 1988.
- CARLSHAMRE, STAFFAN: *Language and Time*, Acta Universitatis Gothoburgensis, Göteborg, 1986.
- CULLER, JONATHAN: *On Deconstruction: Theory and Criticism after Structuralism*, Routledge and Kegan Paul, London, 1983.
- DERRIDA, JACQUES: *Speech and Phenomena*, Northwestern University Press, Evanston, 1973.
- DERRIDA, JACQUES: *Of Grammatology*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore and London, 1974.
- DERRIDA, JACQUES: "Signature Event Context", *Glyph* 1/1977 (a), Boston.
- DERRIDA, JACQUES: *Positions*, University of Chicago Press, Chicago, 1981.
- DERRIDA, JACQUES: "Limited Inc ...", *Glyph* 2/1977 (b), Boston.
- FISCHER, MICHAEL: Recension av "Wittgenstein and Derrida" (Henry Staten), *Philosophy and Literature* 10/1986.
- FØLLESDAL, DAGFINN: "Hermeneutics and the Hypothetico-Deductive Method", *Dialectica*, vol 33, 1979.
- FRANK, MANFRED: *Was ist Neostrukturalismus?*, Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, 1984.
- HABERMAS, JÜRGEN: *Der philosophische Diskurs der Moderne*, Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, 1985.
- MARGOLIS, JOSEPH: *Art and Philosophy*, Humanities Press, Atlantic Highlands, NJ, 1980.
- RORTY, RICHARD: "Philosophy as a Kind of Writing: An Essay on Derrida", *New Literary History*, The University of Virginia, 1978.
- ROSSHOLM LAGERLÖF, MARGARETHA: "Fru M – kring bildanalysens villkor", *Ord och bild*, 1/1991, Stockholm.
- SCHOLES, ROBERT: *Textual Power*, Yale University Press, New Haven and London, 1985.
- SEARLE, JOHN: "Reitering the Differences: A Reply to Derrida", *Glyph* 1/1977, Boston.
- SHUSTERMAN, RICHARD: "Interpretation, Intention, and Truth", *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*, 1988.
- SVENSSON, GUNNAR: *On Doubting the Reality of Reality*, Almqvist & Wiksell International, Stockholm, 1981.

kronor, utdelas den 11 november på Konstakademien i Stockholm. Samtidigt utdelas tre andra Rolf Schock-pris, ett i matematik, ett i de visuella konsterna och ett i de musikaliska konsterna. Samtliga priser har nyligen instiftats i enlighet med Rolf Schocks testamente.

på Quines filosofi varsitt föredrag på Stockholms universitet: Donald Davidson (från University of California, Berkeley) om "Quine's Theories of Truth", och Burton Dreben (från Harvard University) om "The Ideology of Quine's Ontology".

¶ I Michael Rantas artikel om "Derrida och tolkningsrationalitet" i FT 3/93 insmög sig tyvärr några mycket allvarliga tryckfel. På sid 5, sista satsen, skall ordet "språkberoende" ersättas av "språkoberoende". På sid 9, i Derrida-citatet, fjärde raden, skall "différencens" ersättas av "différencens". På sid 18, andra stycket, sjätte raden, skall "kunskapsrealistisk" ersättas av "kunskapsrelativistisk". Vi beklagar!

BBJ!